

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR DISKURSIDA EMOJILARNING LINGVOMADANIY TUSHUNCHALARI

Mahmudova Umida Ural qizi,

Qarshi davlat universiteti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrası dotsenti

Annotatsiya. *Raqamli texnologiyala diskursida vizual belgilar bo'lgan emoji-lar bo'yicha tadqiqotlar ko'lami Kundan-kunga ortib bormoqda. Emojilarning birinchi to'plami chiqarilganidan buyon o'tgan 25 yil ichida, ular haqidagi tadqiqotlar ko'paymoqda, garchi yo'nalishlari turlicha bo'lsa-da. Biz emoji-lar haqidagi shu kungacha olib borilgan mavjud tadqiqotlar to'plamini ko'rib chiqdik va ularning rivojlanishi, qo'llanilishi, funksiyasi va amaliyotini qayd etdik, emoji-lar bo'yicha mavjud ishlar to'plamini tizimli ravishda ko'rib chiqib, ularning qanday rivojlanganini, qanday turlicha ishlatilishini, qanday funksiyalarga ega ekanligini va ular bo'yicha turli sohalarda qanday tadqiqotlar olib borilganini tahlil qilamiz.*

Kirish. Raqamli texnologiyalarning keng qo'llanilishi va texnika taraqqiyoti bilan, texnologiyalar vositasidagi diskurs kundalik hayotimizga tobora ko'proq kirib bormoqda. Uning ko'plab afzalliklari mavjud, jumladan shaxslararo muloqot uzluksizligini oshirish, munosabatlar sifatini yaxshilash va hissiy aloqani kuchaytirish¹. Biroq, raqamli texnologiyalar diskursida yuz ifodalari, ohang va imo-ishoralar kabi noverbal belgilarning yetishmasligi axborot uzatilishiga ta'sir qilishi mumkin². Bu muammoni hal qilish uchun, muloqot qiluvchilar yangi noverbal belgilarni ishlab chiqdilar, masalan, qichqiriq o'rniga bosh harflardan foydalanish, hayajon uchun ko'p undov belgilari va yuz ifodalarini ifodalash uchun ifoda ramzlaridan foydalanishni boshladilar. Bu ifoda belgilari raqamli

¹ Juhasz, A., and Bradford, K. [2016]. Mobile phone use in romantic relationships. *Marriage Fam. Rev.* 52, 707-721. doi: 10.1080/01494929.2016.1157123

² Archer, D., and Akert, R. M. [1977]. Words and everything else: verbal and nonverbal cues in social interpretation. *J. Pers. Soc. Psychol.* 35, 443-449. doi: 10.1037/0022-3514.35.6.443

texnologiyalarda noverbal belgilarning yetishmasligini to'ldiradi³ va raqamli diskurs muloqoti uchun juda mos keladi. Natijada, ifoda belgilari to'plami bo'lgan emoji'lar paydo bo'ldi.

Emoji'lar raqamli texnologiyalar diskursida keng qo'llanilmoqda va ularning qo'llanilish usuli ham tobora xilma-xillashib bormoqda. Ular nafaqat o'ziga xos semantik xususiyatlarga ega, balki marketing, huquq, sog'liqni saqlash va boshqa ko'plab sohalar bilan ham chambarchas bog'liqdir. Emoji'lar haqidagi tadqiqotlar akademik sohalarida qizg'in mavzuga aylandi va kompyuter, muloqot, marketing, psixologiya fanlari va boshqa sohalaridagi olimlar ularni o'rganmoqdalar.

So'nggi yillarda emoji'lar tadqiqot uchun qizg'in mavzuga aylandi, bunda tadqiqotlar soni 2015 yildan boshlab asta-sekin ko'payib, 2017-2019-2024 yillarda cho'qqiga chiqdi. Emoji'lar tabassumlardan kelib chiqqan, avval emotikonlarga, keyin esa yaqinda emoji'lar va stikerlar shakliga aylangan. Tabassumlar birinchi marta 1960-yillarda paydo bo'lgan va birinchi ifoda belgisi sifatida qaraladi. Tabassum tugmalar, to'g'nag'ichlar va futbolkalarga bosilgan sariq yuz bo'lib, undagi ikkita nuqta ko'zlar, keng kulgu esa og'izni ifodalaydi. 1980-yillar boshlariga kelib, bu belgi keng tarqaladi va g'arb ommaviy madaniyatining doimiy xususiyati sifatida paydo bo'ldi⁴.

Emotikonlar 1872 yilda taqdim etildi va oddiy tinish belgilaridan standart kompyuter klaviaturasidan foydalanib ma'lum bir ifodaga ega yuzni tasvirlash uchun ishlatiladi⁵. Ular ekstralingvistik element hisoblanadi va ko'pincha jumla oxirida ishlatiladi. Emoji'lar paydo bo'lgunga qadar, tezkor xabar almashish foydalanuvchilari ko'pincha emotikonlardan foydalanishgan.

Bundan tashqari, emotikonlar noverbal muloqot funksiyalariga ega bo'lib, ular qabul qiluvchilarga yuboruvchining hissiyoti, munosabati va e'tibor darajasini to'g'ri tushunishga yordam berishi, zavq bag'ishlashi, o'zaro ta'sirni targ'ib qilishi

³ Tossell, C. C., Kortum, P., Shepard, C., Barg-Walkow, L. H., Rahmati, A., and Zhong, L. [2012]. A longitudinal study of emoticon use in text messaging from smartphones. *Comput. Hum. Behav.* 28, 659-663. doi: 10.1016/j.chb.2011.11.012

⁴ Stark, L., and Crawford, K. [2015]. The conservatism of emoji: work, affect, and communication. *Social Media+ Society* 1, 1-11. doi: 10.1177/2056305115604853

⁵ Zhou, R., Hentschel, J., and Kumar, N. [2017]. "Goodbye text, hello emoji: mobile communication on wechat in China," in Paper Presented at the Proceedings of the 2017 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems. doi: 10.1145/3025453.3025800

va jamoa identifikatsiyasini ta'minlashi mumkin. Shuningdek, emotikonlar haqiqiy hayotda ham qo'llanilishi, masalan, hissiy monitoring psixologik test va belgilar dizayni kabi sohalarda qo'llanilishi mumkinligi ham ta'kidlangan⁶.

Emojilarning birinchi to'plami 1999 yilda chiqarilgan va yaponiyalik Shigetaka Kurita (栗田穰崇) tomonidan yaratilgan. "Emoji" yapon tilida 絵 (e=rasm) 文 (mo=yozish) 字 (ji=belgi) so'zining transliteratsiyasidir. Ular oldindan belgilangan nom va kodga (Unicode) ega grafik belgilar bo'lib, nafaqat yuz ifodalari, abstrakt tushunchalar va his-tuyg'ularni, balki hayvonlar, o'simliklar, faoliyat turlari, imo-ishoralar/tana qismlari va obyektlarni ham ifodalashi mumkin⁷. Yuzma-yuz muloqotga o'xshash nerv tizimlari reaksiyalariga ega bo'lgan⁸ emojilardan foydalanish muloqotga qo'shimcha hissiy yoki kontekstual ma'no qo'shishi, xabarning qabul qiluvchilar uchun jozibadorligini oshirishi⁹ foydalanuvchilarga ohangni tartibga solishda va suhbatni boshqarishda yordam berishi, shuningdek shaxslararo munosabatlarni boshqarish va saqlashdagi muhim vazifa o'taydi¹⁰. Raqamli texnologiyalarda, emojilar vizual til sifatida ingliz tili ustuvorlik qiladigan Twitter, Instagram va Facebook kabi ijtimoiy media platformalaridan ingliz tilida so'zlashmaydigan millatlarning foydalanishini osonlashtiradi¹¹. Emojilar tezkor xabar almashish, elektron pochta, ijtimoiy tarmoqlar va raqamli texnologiyalar diskursining boshqa ko'plab shakllarida keng qo'llaniladi. Yuqoridagi fikrlarda ta'kidlanganidek, emojilar axborot ortidagi nutq maqsadi va hissiyotlarni ifodalash uchun raqamli texnologiyalar diskursidagi

⁶ Carvalho, P., Sarmiento, L., Silva, M. J., and De Oliveira, E. [2009]. "Clues for detecting irony in user-generated contents: oh...!! it's so easy," in Paper Presented at the 1st International CIKM Workshop on Topic-Sentiment Analysis for Mass Opinion [Hong Kong]. doi: 10.1145/1651461.1651471

⁷ Rodrigues, D., Prada, M., Rui, G., Garrido, M. V., and Lopes, D. [2017]. Lisbon emoji and emoticon database [LEED]: norms for emoji and emoticons in seven evaluative dimensions. Behav. Res. Methods 50, 1-14. doi: 10.3758/s13428-017-0878-6

⁸ Gantiva, C., Sotaquira, M., Araujo, A., and Cuervo, P. [2019]. Cortical processing of human and emoji faces: an ERP analysis. Behav. Inf. Technol. 1-9. doi: 10.1080/0144929X.2019.1632933

⁹ Cramer, H., Juan, P. D., and Tetreault, J. [2016]. "Sender-intended functions of emojis in US messaging," in Paper Presented at the International Conference on Human-Computer Interaction With Mobile Devices & Services. doi: 10.1145/2935334.2935370

¹⁰ Kelly, R., and Watts, L. [2015]. "Characterising the inventive appropriation of emoji as relationally meaningful in mediated close personal relationships," in Paper Presented at the Experiences of Technology Appropriation: Unanticipated Users, Usage, Circumstances, and Design [Oslo].

¹¹ Boothe, D., and Wickstrom, C. [2017]. "ESOL learners must confront diverging language pathways between social media and English for specific purposes," in Paper Presented at the 10th International Conference of Education, Research and Innovation [Beijing]. doi: 10.21125/iceri.2017.0714

noverbal belgilarning yetishmasligini to'ldirish ehtiyojini qondiradi¹². Tabassumlar, emotikonlar, emojiilar va stikerlar shakl va mazmun jihatidan farq qiladi va turli davrlarda foydalanuvchilar tomonidan afzal ko'rilgan. Tabassumlar, ko'pincha reklama va mahsulot qadoqlashda ishlatiladigan, ijobiy kayfiyatni rag'batlantirishi va moralini oshirishi mumkin. Emotikonlar turli xil tinish belgilarini turli kombinatsiyalari orqali yuz ifodalari taqdim etadi va raqamli texnologiyalarda ishlatilishi mumkin. Emojiilar emotikonlarning ilg'or versiyasi sifatida ko'rilgan va mazmun boyligi, kiritish tezligi va ifodalilik tomonidan emotikonlardan ustunroq. Ikkalasi ham muloqotning yordamchi vositalari bo'lganligi sababli, emojiilar va emotikonlar o'xshash funksiyalar uchun raqobatlashmoqda. Ammo emojiilarning paydo bo'lishi emotikonlarning mavqeiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatganligi isbotlangan. Emotikonlarga qaraganda, foydalanuvchilar emojiilardan ko'proq foydalanadilar, ularga nisbatan ijobiyroq munosabatda bo'ladilar va chuqurroq darajada identifikatsiya qiladilar. Lekin stikerlar mediatn xabarlariga kiritilmagan holda faqat alohida yuborilishi mumkin. 1-jadvalda tabassum, emotikonlar, emojiilar va stikerlar o'rtasidagi farqlar umumlashtirilgan. Emojiilar hozirda eng keng qo'llaniladigan va standartlashtirilgan ramziy til bo'lganligi va mavjud tadqiqotlar soni eng ko'p bo'lganligi sababli, ushbu maqola asosan emojiilar haqidagi tegishli tadqiqotlarni ko'rib chiqadi va muhokama qiladi.

3.9-jadval

Tabassum, emotikonlar, emojiilar va stikerlar o'rtasidagi farqlar.

Nomi	Paydo bo'lgan vaqti	Shakli	Mazmuni	Qo'llanilish stsenariylari	Unicode	Misollar
Tabassum	1960-yillar	Statik	Yagona jilmaygan yuz	Kundalik hayot	Unicode yo'q	

¹² Alshenqee, H. [2016]. Are emojis creating a new or old visual language for new generations? A socio-semiotic study. Adv. Lang. Lit. Stud. 7, 56-69. doi: 10.7575/aiac.all.s.v.7n.6 p.

Emotikon	1982	Statik	Turli xil yuz ifodalari	Kundalik hayot	Unicode yo'q	^_^
Emoji	1999	Statik	Yuz ifodalari, abstrakt tushunchalar, hissiyotlar/hissiyatlar, tuyg'ular, hayvonlar, o'simliklar, faoliyatlar, imo- ishoralar/tana qismlari va obyektlar	Kundalik hayot	Unicode mavjud	
Stiker	21-asrdan keyin	Statik/Anima tsiyali	Medimatnlar, yuz ifodalari, abstrakt tushunchalar, hissiyotlar/hissiyatlar, tuyg'ular, hayvonlar, o'simliklar, faoliyatlar, imo- ishoralar/tana qismlari va obyektlar	Kundalik hayot	Unicode yo'q	(. _ .)

Raqamli texnologiyalardagi noverbal belgilar sifatida emojilar internet

muloqotida keng qo'llaniladi. 2019 yil mart oyidan boshlab Unicode-da 3,019 ta emoji mavjud bo'lib, Instagram-dagi barcha medimatn xabarlarining deyarli yarmi emoji o'z ichiga olgan va Facebook-da kuniga 5 milliard emoji ishlatiladi. 2015 yilda emoji Oksford ingliz lug'ati tomonidan yilning so'zi deb nomlangan, bu onlayn muloqotda emojilarning ta'sirini ko'rsatadi.

Oddiylik, qulaylik va hissiy ifodani rag'batlantirishga moyillik foydalanuvchilarni emojilardan foydalanishga jalb qiluvchi asosiy motivatsiyadir. Xususan, emojilar foydalanuvchilarga o'zlarini ifodalashga, kayfiyatlarini yengillashtirishga va o'z shaxsiyatini yaratishga yordam berishi mumkin. Bundan tashqari, emojilar salomlashish va ijtimoiy munosabatlarni saqlash va kuchaytirish, shuningdek platforma ichidagi muloqotni mustahkamlash uchun ham ishlatiladi. Biroq, ba'zi tadqiqotchilar emojilar yolg'on gapirishda g'arazli maqsadlar uchun ham ishlatilishi mumkinligini ta'kidlaydilar¹³.

Emojilardan foydalanish jarayonida individual xususiyatlar, platformalar, madaniy fon va kontekstlar o'rtasidagi farqlar turli xil tushunishlarga olib kelishi mumkin. Emojilar, shuningdek, jinsiy ma'nolar bilan bog'liq kontekstlar kabi ba'zi maxsus mavzular uchun ham ishlatiladi.

Emojilardan foydalanish demografik xususiyatlar va individual psixologik xususiyatlar ta'sirida bo'ladi. Birinchidan, jins bo'yicha sezilarli farqlar mavjud. Erkaklar va ayollar emojilarning funksiyalarini o'xshash tarzda tushungan bo'lsa-da, ayollar emojilardan ko'proq va ijobiyroq foydalanadilar, erkaklar esa ko'proq turdagi emojilardan foydalanadilar¹⁴. Biroq, bu tendensiya muloqot vaziyatiga qarab o'zgaradi. Ochiq muloqotda ayollar emojilardan ko'proq foydalanishlari ehtimoli yuqoriroq, xususiy muloqotda esa buning teskarisi¹⁵. Emojilarni bilish jihatidan, ayollar emojilarni yanada tanish, aniq va mazmunli deb qabul qiladilar. Erkak foydalanuvchilar esa hissiy ifodani kuchaytirish uchun bir xil emojilardan foydalanishlari kuzatilgan. Emojilardan foydalanish individual psixologik farqlar

¹³ Njenga, K. [2018]. Social media information security threats: Anthropomorphic emoji analysis on social engineering. - 87 p.

¹⁴ Herring, S. C., & Dainas, A. [2018]. Gender and age influences on interpretation of emoji functions. 49 p.

¹⁵ Chen, Y., Gao, Q., & Rau, P. L. P. [2018]. Watching a movie alone yet together: understanding reasons for using danmaku video sharing websites. 9 p.

ta'sirida ham bo'ladi.

Odamlar emojilardan foydalanishga tobora qiziqish bildirishi bilan, <https://www.reddit.com/r/EmojiReview/> kabi ba'zi emoji forumlari paydo bo'ldi. Forumlarda foydalanuvchilar emojiarning turli xil ishlatiladigan usullari va ma'nolarini o'rganish uchun bir-birlari bilan muloqot qiladilar.

Madaniy xilma-xillik emojilardan foydalanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Emojiarning ba'zi o'ziga xos qo'llanilishi madaniy fon bilan bevosita bog'liq. Masalan, Finlandiya, Hindiston va Pokiston, O'zbekiston foydalanuvchilari o'z madaniyatlariga muvofiq maxsus emojilardan foydalanadilar. Foydalanish xulq-atvoriga kelsak, Xofstedning madaniy o'lcham modeliga muvofiq, yuqori hokimiyat masofasi va chidamlilik darajasiga ega mamlakatlardagi odamlar salbiy hissiyotlarni ifodalovchi emojilardan ko'proq foydalanadilar, yuqori noaniqlikdan qochish, individualizm va uzoq muddatli yo'naltirishga ega mamlakatlardagi odamlar esa ko'pincha ijobiy hissiyotlarni ifodalovchi emojilardan foydalanadilar. Tadqiqotlar shuningdek, Gonkong va AQShdan bo'lgan odamlar foydalanuvchi tomonidan yaratilgan restoran sharhlari veb-saytlarida emojilardan turlicha foydalanishini aniqlagan, bu asosiy madaniy farqlarni aks ettirishi mumkin. Emojilardan foydalanishdagi madaniy farqlar tufayli, oziq-ovqat bilan bog'liq hissiyotlar bo'yicha madaniyatlararo tadqiqotlar uchun *EmojiGrid* ishlab chiqilgan, bu o'rnatilgan madaniy xususiyatlarni ishonchli tarzda aks ettiradi. Bu farq nafaqat mamlakatlar o'rtasida, balki bir xil mamlakat ichida ham aniqlanadi.

Tadqiqotlar shuningdek, yapon o'spirinlari o'zlarining munosabatlarini boshqarish va o'zlarini estetik jihatdan o'ziga xos madaniy usulda ifodalash uchun emojilardan foydalanishning innovatsion yangi usullarini topdilar. Emojilardan foydalanish shaxslararo munosabatlar bilan ham bog'liq. Odamlar o'rtasidagi suhbat qanchalik odobli va uzoq bo'lsa, emoji shunchalik abstrakt, geometrik va statik bo'ladi.

Platforma xilma-xilligi emojilardan foydalanishga ta'sir qiladigan muhim omillardan biridir. Turli operatsion tizim platformalarida emojiarning taqdim

etilish uslubi va turli tarmoq platformalarining arxitektura spetsifikatsiyalari foydalanuvchilarning emojilarni afzal ko'rishiga ta'sir qiladi.

Garchi emojilar Unicode'dan foydalansa ham, IOS, Android, Microsoft va boshqa tizimlardagi emojilarning taqdim etilish uslubi turli ishlab chiqaruvchilar ta'siri ostida farq qiladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, IOS platformasidagi emojilar estetik jihatdan Android platformasidagiga qaraganda ko'proq jozibali, tanish, aniq va mazmunli sanaladi. Platforma displeyidagi bu farq platformalararo foydalanishda emojilarning hissiy va semantik talqinida tushunmovchilik va farqlarga olib keladi. Bundan tashqari, tadqiqotchilar Twitter, Facebook va Instagram kabi turli tarmoq platformalarini o'rganib, turli platformalar foydalanuvchilari emojilardan foydalanishda o'zlarining noyob afzalliklariga ega ekanligini aniqladilar. Bir platformada eng mashhur emoji boshqa platformalarda mashhur bo'lmasligi mumkin. Masalan, foydalanuvchilar Twitter-ga qaraganda Facebook-da emojilardan ko'proq va ijobiy foydalanishga moyil. Shu bilan birga, ba'zi tadqiqotchilar Gab kabi yanada chekkadagi jamiyat platformalariga e'tibor qaratadilar. Bir xil voqea yuzasidan, Gab foydalanuvchilari salbiy mazmundagi mediatnlarda kinoya ifodalash uchun ijobiy emojilarni chop etishga moyil bo'lsalar, Twitter foydalanuvchilari shubha ifodalash uchun emojilardan foydalanishga moyil. Biroq, ba'zi tadqiqotchilar emojilardan foydalanishning elektron pochtdan tashqari barcha platformalarda umuman olganda bir xil ekanligini, chunki elektron pochta emojilardan foydalanish uchun mos emasligini ta'kidlaydilar.

3.10-jadval

Asosiy platformalardagi emoji farqlari.

Platforma	Quvonch ko'z yosh bilan yuz	Qizil yurak	Iltimos qiluvchi yuz	Olov	Yurak-ko'zli jilmaygan yuz	Jilmaygan ko'zlar bilan jilmaygan yuz	Yuraklar bilan jilmaygan yuz	Yuqori ko'tarilgan bosh barmoq	O'y
-----------	-----------------------------	-------------	----------------------	------	----------------------------	---------------------------------------	------------------------------	--------------------------------	-----

iOS									
Google									
Microsoft									
Facebook									

Manba: <https://emojipedia.org/>

Emojilar foydalanuvchilarga hissiyotlarni etkazishga va medimatnning ma'nosini tushunishga yordam berishi mumkin, ammo emojilardan foydalanish muloqotning talqin qilinishida noaniqliklarni ham keltirib chiqaradi, bu esa samarasizlikka olib keladi. Garchi emojilar vizual o'xshashlikka ega bo'lsa-da, ularning talqin qilinishi madaniy fon, texnik farqlar va ularning o'ziga xos vizual xususiyatlari ta'sirida bo'ladi (Bich-Carriere, 2019). Foydalanuvchilar emoji orqali ifodalashni xohlagan o'ziga xos ma'nolar ularning rasmiy ta'rifidan farq qilishi mumkin, bu bir xil emojiining turli xil talqinlariga olib keladi. Masalan, ba'zi odamlar bu emoji () ni "duo" sifatida talqin qilsalar, boshqalar uni "qarsaklar" sifatida talqin qiladilar. Bunday holda, ikki tomon bir-birini tushunishi qiyin, bu muloqot samaradorligini pasaytiradi. Emojilarni tushunishdagi farq muloqotda samarasizlikka olib keladi, diskursning uzilishiga va shaxslararo munosabatlarning buzilishiga olib keladi.

Xulosa. Emojilar oddiy belgilar to'plamidan global raqamli davrning madaniy jihatdan boy va murakkab kommunikatsiya shaklini aks ettiradigan vositaga aylangan. Ushbu tadqiqot emojilarning madaniy tafovutlarni yengishda, aniqroq muloqotni amalga oshirishda va turli demografik, madaniy kontekstlarda inklyuzivlikni oshirishda muhim rol o'ynashini ta'kidladi. Emoji foydalanish uslublari, madaniy birliklar va madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni tahlil qilish orqali, emojilarning faqat dekorativ yoki ma'no anglatmaydigan ramzlar emas, balki sezilarli madaniy va emotsional ta'sirga ega ekanligi aniq bo'ldi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, emojilar, albatta, muloqotni yaxshilasa-da, agar madaniy kontekstlar hisobga olinmasa, tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Bu global foydalanuvchilarning turli ehtiyojlari va kontekstlarini yaxshiroq

tushunish uchun emoji dizayni va tanlash jarayonlarining doimiy ravishda rivojlanishini zaruratini anglatadi. Ko'p rangli variantlar, gender inklyuzivligi va madaniy jihatdan aniq ramzlar joriy etish to'g'ri yo'ldir, ammo yaxshilanish uchun imkoniyatlar juda katta. Bundan tashqari, emojilarni ta'lim va professional muhitlarga integratsiya qilish, ularning o'qish va ish joyidagi muloqotni yaxshilashdagi potensialini o'rganishga yordam beradi. Xulosa qilib aytganda, raqamli muloqot rivojlanishda davom etar ekan, emojilardan global bog'lanishni va madaniy yaqinlikni kuchaytirish vositalari sifatida foydalanishni tushunish va amalga oshirish ham o'sishi kerak. Emojilar faqat ifoda vositalari emas, balki turli madaniyatlarni keng raqamli maydonda bog'laydigan ko'priklar vazifasini bajaruvchi hamdir.